

Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Karadeniz'de Rus-Türk Harbi: Rus Kaynaklarına Göre Trabzon'un İşgali

Russian-Turkish Warfare in the Eastern Black Sea in the First World War: The Occupation of Trabzon According to Russian Sources

Ramin SADIK*

Öz

Osmanlı ile Rusya arasında I. Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde şiddetli çatışmalar meydana geldi. Bölgedeki ordusu savaşa tam hazır olamayan Osmanlı devleti, Sarıkamış Harekâtı'nda ağır yara aldı ve sonrasında Rus saldırıları karşısında yeteri kadar savunma yapamadı. Neticede doğuda yaşanan çatışmalar Osmanlı açısından yenilgiyle sona erdi. Ruslar Erzurum'a hâkim olduktan sonra Karadeniz'in doğu kıyıları yönünde askeri operasyonlarına ağırlık verdiler. Bu bağlamda Rus Kafkas Ordusu komutanlığı doğudaki Osmanlı III. Ordusu'nun teçhizatında kilit rol oynayan stratejik konumdaki Trabzon'u ele geçirmek üzere bir plan yaptı. Esasında Trabzon'u ele geçirmesi halinde Rus ordusu doğudaki askeri birliklerini silah, mühimmat ve gıdayla daha hızlı temin edilebilecekti. Bu anlamda Trabzon Ruslar için oldukça önemliydi. Rus ordusu bir yandan Bayburt ve Gümüşhane üzerinden kara kuvvetleriyle, bir yandan da doğu Karadeniz'de hem donanma hem de kara güçleriyle Trabzon üzerinde baskı kurdu. 1916 yılının Mart sonlarında şehre yönelik saldırıları arttıran Rus ordusu nihayet 18 Nisan 1916'da Trabzon'u işgal etmeği başardı.

Bu çalışmada Trabzon'un işgali süreci Rus kaynakları bağlamında kaleme alınmıştır. Çalışmanın bugüne kadar yapılanlardan temel farkı da, konuya ilişkin dönemin Rus arşiv vesikaları ve basınında, aynı zamanda genel olarak Rusça kaynaklarda verilen bilgilerin incelenmesi sonucu hazırlanmış olmasıdır. Dolayısıyla çalışmada kullanılan Trabzon'un işgali döneminde Rus komutanlarının karargâhlarıyla yaptıkları yazışmalara ilişkin arşiv kayıtları ve gazeteler ile dergilerin gün gün savaşla ilgili haberleri, makalenin özgünlüğünün temelini teşkil etmiştir.

Anahtar Kelimeler: I. Dünya Savaşı, Trabzon, Karadeniz, Rus-Osmanlı Savaşı, Kafkas Cephesi

Abstract

During World War I, fierce clashes took place between the Ottomans and Russia on the Caucasus Front. The Ottoman state, whose army in the region was not fully prepared for the war, was heavily wounded in the Sarıkamış Operation and then could not adequately defend

Makale Geliş Tarihi: 17.09.2023. Makale Kabul Tarihi: 15.02.2024.

Araştırma Makalesi / Künye: SADIK, Ramin. "Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Karadeniz'de Rus-Türk Harbi: Rus Kaynaklarına Göre Trabzon'un İşgali". Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD), 17/34, (Haziran 2024): s. 127-150. DOI: 10.19060/gav.1498812

* Doç. Dr., Bayburt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, E-mail: raminsadik@bayburt.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6236-0138.

Gazi

Akademik
Bakış

127

Cilt 17
Sayı 34
Yaz 2024

against Russian attacks. Consequently, the conflicts in the east ended in defeat for the Ottomans. Especially after the Russians took control of Erzurum in 1916, they intensified their military operations directly to the west, south and east coast of the Black Sea. Having taken Erzurum, the Russian Caucasus Army command devised a plan to capture Trabzon, a strategically located city that played a key role in equipping the Ottoman III Army in the east. In fact, if the Russian army captured Trabzon, it would be able to supply its troops in the east with arms, ammunition and food more quickly. In this sense, Trabzon was very important for the Russians. Consequently, after the occupation of Erzurum, the Russian armies moved towards Bayburt and Gümüşhane via Aşkale on the one hand, and towards Trabzon with both navy and land forces in the eastern Black Sea region on the other. In late March 1916, attacks on Trabzon intensified, culminating in the occupation of the city on April 18, 1916.

In this study, the process of the occupation of Trabzon is written in the context of Russian sources. The main difference of this study from the previous ones is that it was prepared by analyzing the information provided in the Russian archival documents and press of the period, as well as in Russian-language sources in general. Therefore, the archival records of the correspondence of Russian commanders with their headquarters during the occupation of Trabzon and the day-to-day news of newspapers and magazines about the war constituted the basis of the originality of the article.

Key Words: I. World War, Trabzon, Black Sea, Russian-Ottoman War, Caucasian Front.

Giriş

18. Yüzyılın başından beri “sıcak denizlere inme” siyasetini resmi politikası haline getirmiş olan Çarlık Rusyası, hem güneyden geçen ticaret yolları ile güneyin doğal servetlerine sahip olmayı hem de rakibi İngiltere’yi güney bölgesiyle Asya’dan uzak tutmayı amaç edinmiştir. Dönemin Rus Çarı Petro, Kafkasya bölgesi ve güneyine doğru genişlemeyi dış politikasının ilk hedefi haline getirdiği için 1721-1722 yıllarında “İran’a Yürüş” adlı bir sefer gerçekleştirmiştir. Sefer sonucunda Hazar Denizi’nin kıyısındaki bölgeler Rusya’nın egemenliği altına geçmiştir. Böylece Çar Petro, Güney Kafkasya’nın tamamına sahip olmanın temelini atmıştır.¹

Petro ile başlayan Rusya’nın güneye inme siyaseti 19. Yüzyılın başlarında da devam etmiştir. Söz konusu dönemde Çarlık Rusyası önce bugünkü Gürcistan arazilerine, akabinde ise Aras Nehri’nin kuzeyindeki Azerbaycan topraklarına hakim olmayı başarmıştır. Şubat 1828’de ise İran ile Türkmençay Anlaşması’nı imzalamış ve sonrasında Anadolu’ya doğru genişleme aşamasına geçmiştir. Bu bağlamda İran ile anlaştıktan 2 ay sonra Nisan 1828’de Osmanlı Devleti’ne savaş ilan ederek Anadolu’nun doğusuna müdahalede bulunmuştur. 1829’da Erzurum’a kadar ilerlemeyi başaran Rusya, kısa bir süreliğine şehri ele geçirmiştir. Lakin savaşın bitmesinden sonra imzalanan Edirne Anlaşması ile bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır.²

1 Ramin Sadık, *Kısa Azerbaycan Tarihi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2022, s. 84-87.

2 *Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi Kafkas Cephesi: 3. Ordu Harekatı*, Cilt II, II. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993, s. 52.

1877-1878 yıllarında Osmanlı-Rus savaşında Anadolu'nun doğusu yeniden Rusya'nın tehdidi altına düşmüştür. Savaşta Osmanlı güçleri Rus ordusunu durdurmakta zorlanmış, Ruslar 20 Kasım 1877 sabahı Kars'ı işgal etmiştir.³ Kars'tan sonra Rus ordusunun hedefi bir kez daha Erzurum olmuştur. Lakin şehri “*Küçük Asya'nın zenginliklerine açılan kapı*”⁴ olarak niteleyen Rusya, defalarca saldırmasına rağmen Erzurum'u ele geçirememiştir.⁵ Savaş 3 Mart 1878'de Ayastefanos Anlaşması ile sona erdiğinde Rusya, Anadolu'nun doğusunda Kars, Ardahan ve Doğu Beyazıt'a sahip olmakla yetinmiştir.⁶

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı ile Rusya arasındaki en ciddi mücadeleler Kafkas Cephesi diye adlandırılan Doğu Anadolu bölgesinde yaşanmıştır. İki ülke arasında aktif çatışmalar Ekim 1914'te başlamıştır. Nitekim 29 Ekim 1914'te Türk bayrağı taşıyan iki savaş gemisinin Karadeniz kıyısındaki Rus şehirlerini bombalaması üzerine Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiğini duyurmuştur.⁷

Savaşın başlamasıyla Rus ordusu Kafkas Cephesi'nde harekete geçmiş, böylece iki ülke arasındaki cephe hattı Karadeniz kıyılarından İran'ın Hemedan bölgesine kadar uzayan yaklaşık 1000 kilometrelik oldukça geniş bir alanı kapsamıştır.⁸ Rus ordusu üç yönde harekete geçerek cephenin merkezinde Erzurum, sağında Karadeniz kıyıları, solunda ise Van istikametinde operasyonlara ağırlık vermiştir. Özellikle merkez hattına yüklenerek 16 Şubat 1916'da Erzurum'u ele geçirmiştir.⁹ Erzurum'un işgalinden sonra operasyonları cephenin sağ kanadına kaydıran Rus ordusu, Osmanlı III. Ordusu'nun ikmal yollarına engel olmak amacıyla Trabzon'un ele geçirilmesini ana hedefi haline getirmiştir.

Bu çalışmada Trabzon'un Çarlık Rusyası tarafından işgali süreci ele alınmıştır. Kuşkusuz Türk literatüründe Trabzon'un işgaliyle ilgili farklı çalışmalar yapılmıştır. Fakat bu çalışmanın özgünlüğü işgalin Rus arşiv vesikaları ve basını üzerinden araştırılmasıdır. Çalışma kapsamında şehrin işgaline ilişkin dönemin Rus arşiv vesikaları ve basını titizlikle taranarak elde edilen özgün bilgiler yazıya aktarılmıştır. Bu bağlamda *Rossiyskiy Gosudarstvennyy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv*, (Rusya Devlet Askeri-Tarih Arşivi), *Gosu-*

3 “İzvestiya S Teatra Voennih Deystviy”, *Kavkaz*, 8 Noyabrya 1877, s. 1.

4 Boris Kolyubakin, *Na Maloaziatskom Teatre Vsemirnoy Voynı 1914-1915 g. g. Bagdads-kaya Jeleznyaya Doroga*, Tipografiya Nikolayevskiy Voennoy Akademiy, Petrograd 1917, s. 33.

5 Ramin Sadıgov, “Birinci Dünya Savaşı'nda Erzurum'un İşgali: Rus Basını ve Literatürüne Göre İşgalin Rusya'da ve Dünyada Yankılanması”, *Osmanlı Araştırmaları*, IV (2020), s. 285.

6 “Ofitsialnyy Çast”, *Kavkaz*, 21 Fevralya 1878, s. 1.

7 Dimitri Bulgakovski, *Velikaya Voyna V 1914, 1915, 1916 Godah: Vıdayuşiesya Sobitiya Na Puti Zaşiti Rossiy V Eyo Tselosti, Çesti i Dostoinstve*, Tipografiya Obşestva Rasprostroneniya Religiozno-Nravstvennoye Prosveşeniye, Petrograd 1916, s. 7-8.

8 Güzin Çaykırın, “Birinci Dünya Savaşı'nda Trabzon'un İşgali ve Müslüman Mültecilerin Durumu”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 33, Yıl 2021, s. 127.

9 “Erzurum Vzıyat”, *İrkutskaya Jizn*, 5 Fevralya 1916, s. 2; “Vzyatiye Erzuruma”, *Listok Voynı*, 5 Fevralya 1916, s. 1; “Vzyatiye Erzuruma”, *Naş Vestnik*, 13 Fevralya 1916, s. 4.

darstvennyy Arhiv Rossiyskoy Federatsiy (Rusya Federasyonu Devlet Arşivi) ve *Rossiyskiy Gosudarstvennyy Arhiv Voенno-Morskogo Flota* (Rusya Federasyonu Askeri Deniz Arşivi) adlı devlet arşivlerinde bulunan döneme ait belgeler araştırılarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Trabzon'un işgali sürecinde dönemin basınında yayınlanan haber, yazı ve yorumlar da incelenmiş, bu bağlamda *Veçerneye Vremya*, *Novoye Vremya*, *Den*, *Kavkaz*, *Russkiy İnvaid*, *Naş Vestnik*, *Listok Voynı*, *Kommersant*, *İrkutskaya Jizn*, *Armey-skiy Vestnik*, *Vestnik X Armiy*, *Kavkazskoye Slovo* ve *Sibirskaya Jizn* adlı gazeteler ile *Letopis Voynı*, *Niva* ve *İstoriçeskiy Vestnik* gibi dergiler gözden geçirilmiştir. Bunların yanı sıra gerek Sovyetler döneminde gerekse de son zamanlarda konuya ilişkin kaleme alınan Rusça literatür de tetkik edilmiş ve böylece Trabzon'un işgali süreci Rus kaynaklarının bakışı ve yaklaşımı üzerinden irdelenmiştir.

Trabzon'un İşgalinden Önce Kafkas Cephesi'nde Yaşanan Gelişmeler

29 Ekim 1914'te Türk bayrağı taşıyan iki savaş gemisi, Karadeniz kıyılarındaki yerleşen Rus şehirleri Sivastopol ve Odessa'yı bombalayınca Rus Dışişleri Bakanı Sergey Sazonov, İstanbul'daki elçisine bir telgraf çekerek derhal şehri terk etmesini istedi.¹⁰ Ardından Rusya, Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkilerini kesti. 2 Kasım 1914'te Çar II. Nikola, saldırıya savaş ilanı saydı ve bir manifesto yayımlayarak orduya harekete geçmesini emretti.¹¹ Bunun üzerine Petrograd'taki Osmanlı elçisi, şehirlerin bombalanmasından üzüntü duyduğunu, olayın Rus savaş gemilerinin kıskırtması sonucu yaşandığını ve bir daha tekrarlanmayacağına ümit ettiğini açıkladı. Ancak Çarlık yönetimi elçinin açıklamalarını kabul etmeyerek eylemi artık savaş nedeni saydığını vurguladı.¹² Böylece Osmanlı Devleti de fiili olarak I. Dünya Savaşı'na girmiş oldu.

Rusya'nın Anadolu'nun doğusunda saldırıya geçtiği sırada bölgede Osmanlı Devleti'nin III. Ordusu görev yapmaktaydı. Tuğgeneral Hasan İzzet Paşa'nın komutası altındaki ordunun mevcudu 190 bin, karşısındaki Rus ordusunun ise 170 bindi.¹³ Rus ordusuna üç kol halinde taarruza geçmesi emri verildi. Bunun üzerine General Vladimir de Vitt komutasındaki 39. Piyade tümeninden Osmanlı sınırını geçmesi, General Petr Oganovski'nin Erivan taburundan Beyazıt, Karakilise ve Eleşkirt'i işgal etmesi¹⁴, Tümgeneral Fedor Çernozubov'a bağlı Azerbaycan taburundan da İran'ın kuzeyindeki Tebriz ile

10 Rossiyskiy Gosudarstvennyy Arhiv Voенno-Morskogo Flota, Fond 418, Opis 1, Delo 4264, N: 3523.

11 "K Vıstupleniyu Turtsiy", *Reç*, 1 Noyabrya 1914, s. 3; "Novosti Dnya", *Sibirskaya Jizn*, 22 Oktyabrya 1914, s. 2.

12 Maurice Paleologue, *Tsarskaya Rossiya Vo Vremya Mirovoy Voynı*, Gosudarstvennoye İzdatelstvo, Moskva-Petrograd 1923, s. 163; Ramin Sadıgov, "Birinci Dünya Savaşı'nda", s. 286.

13 Ramin Sadıgov, "Rus Kaynaklarına Göre Sarıkamış Harekati", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 46, Ağustos 2019, s. 282.

14 Rossiyskiy Gosudarstvennyy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 118, N: 2133; Rossiyskiy Gosudarstvennyy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 139, N: 2241.

Urmiye'ye hakim olması istendi.¹⁵

Savaşın ilk günlerinde şiddetle saldıran Rus güçlerine karşı direnen Osmanlı birlikleri 11 Kasım 1914'te, güçlükle de olsa rakibini Aras Nehri vadisine kadar püskürtmeği başardı. Ruslar için beklenmedik olan bu olayda Sarıkamış Grubu diye adlandırılan General Georgiy Berhman'ın birlikleri çatışmalar esnasında mevcudunun %40'ını kaybetti.¹⁶ Lakin Osmanlı ordusu kuşatmaya düşme endişesiyle operasyona devam etmeyince Ruslar toparlandı. 21 Kasım'da Azapköy'ün batısında ani baskın yapan Ruslar, Osmanlı ordusuna ağır kayıp verdirdi.¹⁷ Osmanlı ordusu alınan yenilgiye paralel olarak bölgede şiddetli kışın ve soğğun bastırması üzerine Hasankale ile Erzurum yönünde geri çekilmeye başladı.¹⁸

İlk çatışmalardan sonra Osmanlı III. Ordusu'nun komutanı Hazan İzzet Paşa görevinden uzaklaştırıldı. İstanbul'dan Erzurum'a giden Enver Paşa şahsen ordunun başına geçti.¹⁹ Enver Paşa'nın görevi üstlenmesinden sonra Sarıkamış'ın Rus güçlerinden temizlenmesi amacıyla bir harekât planı hazırlandı. Plana uygun olarak 22 Aralık 1914'te Osmanlı'nın IX ve X. kolorduları Rus güçlerinin sağ cenahına doğru taarruza başladı.²⁰ 25 Aralık'ta IX. Kolordu, Bardız'a girdi.²¹ Ardından doğruca Sarıkamış üzerine saldırıya devam ederken X. Kolordu'nun kendisine yetişmesini ve destek sağlamasını bekledi. Lakin X. Kolordu, Oltu eksenindeki Rus güçleriyle çatışmaya girdiği için IX. Kolordu'ya yetişemedi. Hal böyle olunca X. kolordu Allahu Ekber Dağı üzerinden Sarıkamış'a ulaşmak istedi. Fakat dağda soğuk, kar ve tipiyeye yakalandı. Sonuçta askerın birçoğu donarak hayatını kaybetti.²² Hayatta kalabilen az bir kuvvetle Sarıkamış önlerine varan kolordu, bölgedeki diğer kuvvetler ile birleşerek şehre taarruz etti.

Sarıkamış üzerine Osmanlı ordusunun saldırısı öylesine kuvvetli idi ki, şehri savunan Rus komutanları General Aleksandr Mışlyayevski ve Georgiy Berhman, askeri birliklere şehri terk etmeleri emrini verdi.²³ Buna rağmen Rus Kafkas ordusu Kurmay Başkanı General Nikolay Yudenic emre karşı çıkarak takviye güç ve top desteği almakla Sarıkamış'ı savunabileceklerini belirtti. Ciddi bir direniş sergileyen Rus güçleri Osmanlı ordusunun Sarıkamış üzerine yaptığı birkaç saldırıyı püskürtebildi.²⁴ Aralık ayı sonların-

15 Vyaçeslav Bondarenko, *Geroy Mirovoy Voynı, İzdatelstvo Molodaya Gvardiya, Moskva* 2013, s. 228.

16 Ziya Nur Aksun, *Enver Paşa ve Sarıkamış Harekati*, Ötüken Neşriyatı, İstanbul 2005, s. 190.

17 Ramin Sadıgov, "Rus Kaynaklarına Göre", s. 283.

18 Gosudarstvenniy Arhiv Rossiyskoy Federatsiy, Fond 601, Opıs 1, Delo 559, N: 1268.

19 Novosti Dnya", *Sibirskaya Jizn*, 23 Noyabrya 1914, s. 2.

20 Rossiyskiy Gosudarstvenniy Voennı – İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opıs 1, Delo 118, N: 3512.

21 Gosudarstvenniy Arhiv Rossiyskoy Federatsiy, Fond 601, Opıs 1, Delo 559, N: 2911.

22 Ramin Sadıgov, "Rus Kaynaklarına Göre", s. 287.

23 Vladimir Nikol'skiy, *Sarıkamışskaya Operatsiya: 12-24 Dekabrsya st. 1914 Goda*, Peçatnitsa Drevne Bulgaria, Sofia 1933, s. 27.

24 Gosudarstvenniy Arhiv Rossiyskoy Federatsiy, Fond 601, Opıs 1, Delo 559, N: 2926.

görsel

Akademik
Bakış

131

Cilt 17
Sayı 34
Yaz 2024

da Rus ordusuna takviye geldi ve Sarıkamış'taki durumları iyileşti. Osmanlı birlikleri ise takviye alamadıkları için Sarıkamış'ı ele geçiremediler, sonuçta geri çekilmek zorunda kaldılar. Lakin Ruslar Osmanlı ordusunu takip ederek IX. Kolordu komutanı İhsan Paşa, 17, 28 ve 29. Tümen komutanları dahil binlerce Türk askerini esir aldılar.²⁵ Dolayısıyla 6 Ocak 1915 tarihine kadar süren Sarıkamış Harekâtı, Osmanlı III. Ordusu için hüsrarla sona erdi.

Rus güçleri 1915 ilkbaharında bütün cephe boyunca yeniden taarruza geçtiler. Karadeniz, Çoruh ve Ardahan ekseninde şiddetli saldırılar karşısında tutunamayan Osmanlı güçleri Batum vilayetini terk etmek zorunda kaldılar.²⁶ Hopa, Arhavi ve Artvin Rus güçleri tarafından işgal edildi.²⁷ Bir süre sonra Karadeniz kıyılarında Rus taarruzu durdu ve yerini mevzi çatışmalarına bıraktı. Bu sırada cephenin merkezinde Tortum, Oltu, Hırsan ve güneyinde Malazgirt hattında çatışmalar şiddetlendi. Osmanlı ordusu özellikle Tortum ekseninde Rus güçlerine engel olabilmek için defalarca taarruzlar yaptı ancak başarılı olamadı.²⁸

Bu arada Rus komutanlığı Tortum çevresinde Osmanlı kuvvetlerini meşgul etmekle beraber asıl hedef olarak güneye, Van ve Muş yörelerinde saldırıları yoğunlaştırdı. Bu yüzden cephenin güneyinde, Mayıs başlarında başlayan şiddetli Rus saldırıları sonucunda 11 Mayıs 1915'te Malazgirt, 20 Mayıs'ta ise Van işgal edildi.²⁹ Van'ın işgalinden sonra ilerlemeye devam eden Rus IV. Kafkas Kolordusu, 6 Ağustos 1915'te Tutak'ı ele geçirdi.³⁰

Osmanlı III. Ordusu'nda komutanlık Mahmut Kamil Paşa'ya havale edilince o, Rus ordusunun Sarıkamış Grubu ile IV. Kafkas Kolordusu arasındaki irtibatı kesmek üzere bir plan yaptı. Ardından plana uygun bir şekilde Malazgirt- Karakilise yönünde bulunan IV. Kafkas Kolordusu'na darbe indirmek için orduya taarruz emri verdi. Böylece Temmuz ayı sonunda Osmanlı güçlerinin Tutak yönünden baskısı karşısında tutunamayan Rus güçleri Patnos'a püskürtüldü.³¹ 25 Temmuz gecesi Osmanlı ordusu Malazgirt'i geri almayı başardı. Ancak Rus güçlerini takip etmek istemedi. Tam o günlerde Rus ordusu takviye aldı. Ardından Ağustos başlarında General Yudenic'in emriyle yeniden harekete geçti. Bu sırada IV. Kafkas Kolordusu'na destek mahiyetinde II. Türkistan ve I. Kafkas Kolordusu da Oltu ile Erzurum yönünde Osmanlı ordularına saldırdı. Rus saldırısı şiddetli oldu. Bu yüzden çok geçmeden IV. Kafkas Kolordusu Tutak'ı yeniden ele geçirdi ve Osmanlı ordusunu kuşatarak imha etmek üzere hamleler yaptı. Hal böyle olunca Os-

25 Rossiyskiy Gosudarstvenniy Voenno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 118, N: 3780; "Ot Ştaba Kavkazskoy Armii", *Russkiy İnvaid*, 24 Dekabrya 1914, s. 1.

26 Nikolay Korsun, *Pervaya Mirovaya Voyna na Kavkazskom Fronte*, Voennoye İzdatelstvo, Moskva 1946, s. 40.

27 "Ot Ştaba Kavkazskoy Armii", *Russkiy İnvaid*, 17 Fevralya 1915, s. 1; "Ot Ştaba Kavkazskoy Armii", *Armeyskiy Vestnik*, 19 Marta 1915, s. 2.

28 "Ot Ştaba Kavkazskoy Armii", *Veçerneye Vremya*, 13 Maya 1915, s. 2.

29 "Ot Ştaba Kavkazskoy Armii", *Veçerneye Vremya*, 16 Maya 1915, s. 2.

30 "Uspeşniye Boyi S Turkami", *Veçerneye Vremya*, 28 İyulya 1915, s. 2.

31 Rossiyskiy Gosudarstvenniy Voenno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 1826, N: 7339.

manlı birlikleri geri çekilmek zorunda kaldılar. Dolayısıyla Osmanlı ordusunun Temmuz sonlarında elde ettiği kazanımlar tamamen kaybedildi ve 11 Ağustos 1915'te Ruslar Malazgirt'e girdiler.³² Rus güçleri daha sonra Adilcevaz hattına konuşularak Van Gölünün kuzeyine kadar Osmanlı ordusunu takip ettiler.³³ General Yudenic, elde ettiği başarılar nedeniyle Çar II. Nikola tarafından III. dereceden Kutsal Georgi nişanıyla ödüllendirildi.³⁴

1915 yılının sonlarına doğru Rus ordusu bu kez Erzurum'u ele geçirmek için gizlice hazırlığa başladı.³⁵ General Yudenic Tiflis'e giderek Kafkasya Genel Naibi Grandük Nikolay Nikolayevic'e planladığı operasyon hakkında bilgi verdi, onun onayını aldı. Döndükten sonra General Mihail Alekseyevic Prejevalski komutasındaki II. Türkistan Kolordusu'na, Oltu yönünde saldırıya başlaması emri verdi.³⁶ Taarruz 11 Ocak 1916'da başladı. Osmanlı'nın X. Kolordusu saldırıyı püskürttü. Ancak iki gün sonra bu defa Rusların I. Kafkasya Kolordusu Köprüküy yönünde taarruza geçti. İki gün boyunca yaşanan çatışmalara rağmen Rus güçleri herhangi bir ilerleme kaydedemediler. Hal böyle olunca General Yudenic bütün ordulara topyekûn saldırı emri verdi. Osmanlı güçleri 16 Ocak gününe kadar saldırılar karşısında dayanabildi, lakin Pasinler'in kuzeyinde cephe hattının çökmesi üzerine komuta heyeti Erzurum yönünde geri çekilme kararı aldı. Rus güçleri ertesi gün Köprüküy'e girdi.³⁷

Köprüküy'ün ele geçirilmesinden sonra General Yudenic, Osmanlı ordusunun takviye almasına müsaade edilmeden Erzurum'a saldırılmasını istedi. II. Türkistan Kolordusu'na Erzurum'un kuzeyinden, Kargapazarı yönünden taarruz başlatmasını emretti. Diğer askeri birliklere ise Osmanlı güçlerini oyalamalarını emretti.³⁸ General Yudenic Kargapazarı'ndaki Osmanlı güçlerinin zayıf kaldığının farkındaydı.³⁹ O sırada Erzurum'u savunacak Osmanlı güçlerinin sayısı toplamda 39 bin, taarruz yapacak Rus birliklerinin mevcudu ise 120 bin kadardı.⁴⁰

Doğrudan Erzurum'u hedef alan Rus taarruzu 11 Şubat 1916'da başladı. Osmanlı güçleri ilk günler şiddetli direniş gösterdi. Ancak cepheler yarı-

32 "Ot Ştaba Kavkazskoy Army", *Den*, 4 Avgusta 1915, s. 1.

33 Güzin Çaykiran, *agm*, s. 127.

34 Vyaçeslav Bondarenko, *age*, s. 236.

35 Rossiyskiy Gosudarstvenny Voennno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 139, N: 13913.

36 "Kavkazskiy Front", *Den*, 30 Dekabrya 1915, s. 1.

37 "Kavkazskiy Front: Ot Ştaba Verhovnago Glavnokomanduyuşago", *Kommersant*, 8 Yanvarya 1916, s. 1.

38 Ramin Sadıgov, "Birinci Dünya Savaşı'nda", s. 300.

39 İgor Domin, *Voennaya Misl ve İzgnaniy*, Voenniy Universitet Russkiy Put, Moskva 1999, s. 140.

40 Fevzi Çakmak, *Büyük Harpte Şark Cephesi Harekatı*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2011, s. 201; Levent Ünal, "Birinci Dünya Harbi'nde Erzurum'un Düşmesi Sonrası Meydana Gelen Gelişmeler ile Bölgede Cereyan Eden Muharebelerin Değerlendirilmesi", *100. Yılı Münasebetiyle I. Dünya Savaşı'nda Kafkas (Doğu) Cephesi Uluslararası Sempozyumu*, Erzurum: 25-27 Eylül 2014, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2015, s. 427.

görsel

Akademik
Bakış

133

Cilt 17
Sayı 34
Yaz 2024

İnca ve şehri savunan Karagöbek, Tafta, Çobandede, Dolangez, Karakol gibi tabyalar ardı ardına işgal altına düşünce Erzurum'un tahliyesine karar verildi.⁴¹ Böylece 16 Şubat 1916'da şehir Rus ordusunun eline geçti.⁴²

Erzurum'un işgali sonrası Osmanlı güçleri batıya doğru çekilirken, Rus askeri komutanlığı Karadeniz'in doğu kıyısına yoğunlaşarak Trabzon'un ele geçirilmesine karar verdi. Zira hem kendi ordularına gereken lojistik desteğin sağlanabilmesinin, hem de doğuda görev yapan Osmanlı III. Ordusu ile İstanbul arasındaki irtibatın kesilmesinin ancak Trabzon'un alınmasıyla mümkün olabileceğini biliyordu. Bu yüzden şehre yönelik denizden ve karadan baskı kurmaya başladı.

Trabzon'un Rus Ordusu Tarafından İşgal Edilmesi

Askeri-stratejik konumundan ve Osmanlı III. Ordusu'nun ihtiyaçlarının karşılanmasından dolayı Trabzon, I. Dünya Savaşı'nda önemli bir güzergâhtı. Zira Erzurum'a ikmal Karadeniz üzerinden daha hızlı ulaşmaktaydı. Osmanlı Devleti savaşın hemen başlarında Trabzon'un savunulması için sahil koruma bataryaları inşasına başlamış, lakin savaş başladığı için inşaatın tamamlanması mümkün olmamıştı.⁴³

Rusya açısından da Trabzon stratejik bir yerdi. Rus komutanlığı İstanbul ile Erzurum arasında Trabzon üzerinden kurulan irtibata engel olmak arzusundaydı. Trabzon'u ele geçirmek isteyen Ruslar, kendi ordusunun sağ kanadına rahat bir hareket alanı oluşturmak ve limanı askeri lojistikleri için kullanmak, böylece ordunun ihtiyaçlarını daha kısa sürede karşılamak amacındaydı.⁴⁴

Rusya savaşın ilk günlerden itibaren harekete geçerek Karadeniz üzerinden İstanbul ile Erzurum arasında sağlanan irtibata engel olma çalışmaları başlattı. Bu bağlamda Rus donanması sık sık Karadeniz'e açılarak kıyıdaki Türk şehirlerini vurdu, denizde yüzen Osmanlı'ya ait sivil yahut askeri gemilere saldırdı. 7 Kasım 1914'te Osmanlı III. Ordusu'na mühimmat ve ihtiyaç taşıyan Mithat Paşa, Bezm-i Âlem ve Bahr-ı Âlem isimli üç nakliye gemisi Ruslar tarafından Ereğli açıklarında batırıldı.⁴⁵

Kasım ayı ile beraber doğrudan Trabzon'u hedef alan Rus saldırıları başladı. Nitekim şehre denizden ilk Rus saldırısı 17 Kasım 1914'te gerçekleşti. Rus basını savaş gemilerinden atılan top mermileriyle askeri kışlalar ve telgraf istasyonunun hedef alındığını iddia etti.⁴⁶ Ancak saldırıda üç resmi

41 Rossiskiy Gosudarstvenny Voenno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 544, N: 2207; "Evakuatsiya Erzuruma", *Sibirskaya Jizn*, 28 Yanvarya 1916, s. 1.

42 "Vzyatiye Erzuruma", *Listok Voyzn*, 5 Fevralya 1916, s. 1; "Erzurum Vzyat", *İrkustskaya Jizn*, 5 Fevralya 1916, s. 2.

43 Enis Şahin, "İngiliz The Times Gazetesi'ne Göre Trabzon'un Ruslar Tarafından İşgali 1916", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 7, 2009, s. 119-120.

44 "U Trapezunda", *Sibirskaya Jizn*, 5 Aprelya 1916, s. 3; Nikolay Korsun, *age*, s. 57-58.

45 "Morskoy Obzor", *Russkiy İnvaid*, 28 Oktyabrya 1914, s. 1.

46 "Bombardirovka Nashim Flotom Turetskogo Porta Trapezund", *Gazeta Kopeyka*, 6 Noyabrya 1914, s. 1.

ve on sekiz özel bina tahrip edildi, ölenler ve yaralananlar oldu.⁴⁷ Sonraki aylarda Rus donanmasının Trabzon'u bombardımanı devam etti. Bu arada Ruslar limana yakın kısımlara mayın dökerek ve sık sık Karadeniz kıyılarındaki tehditler oluşturarak Osmanlı III. Ordusu ile İstanbul arasındaki deniz irtibatına sıkıntılar yaşattı.

Bu arada Rusların denizden saldırılarına misilleme olarak Osmanlı donanması 10 Şubat 1915'de Kırım'daki Yalta şehrini bombaladı. Olayın ardından harekete geçen Ruslar Trabzon'u hem denizden, hem de ilk defa havadan vurdular.⁴⁸ Genel olarak ise 1915 yılı boyunca Trabzon'a saldırılarını aralıksız sürdürdüler. Dahası sadece şehir merkezini değil yakındaki Akçaabat, Of, Sürmene ve Vakfıkebir gibi yerleşim alanları da bombaladılar. Dolayısıyla Rus ordu karargâhı, yıl boyunca Karadeniz kıyısındaki önemli limanları bombalayarak Osmanlı Devleti'nin İstanbul ve Doğu Anadolu arasındaki deniz sevkiyatına engel çıkarma planını uyguladı.

1916 yılının ilk ayında Rus Kafkas Ordusu genel komutanlığı, Erzurum üzerine başlattığı taarruza paralel bir şekilde Osmanlı ordusunun dikkatini dağıtmak için hem Karadeniz'in doğusundaki taburlara hem de cephenin solunda bulunan askeri birliklere eş zamanlı olarak saldırılara destek vermeleri talimatı gönderdi. Bu bağlamda 24 Ocak 1916'da Karadeniz kıyısındaki Rus ordu komutanı General Vladimir Lyahov birlikleri de taarruza geçtiler.⁴⁹ O sırada Karadeniz kıyısındaki Rus ordusunun mevcudu, 11 piyade 3 topçu taburundan, 8 milis gücü, biri gönüllü 3 süvari ve 4 istihkâm bölüğü ile 24 ağır topu olan bir kuvvetten ibaretti. Bazı birlikler de cephe gerisinin muhafazası için yedekte bekletiliyordu. Diğer yandan kara gücüne destek olmak için Batum Limanı'nda talimat bekleyen bir donanma da vardı. General Lyahov kara kuvvetlerinin taarruzuna paralel şekilde donanmanın da harekete geçmesini istedi. Donanmada 6-7 nakliye vapuru, Rostislav adlı bir savaş gemisi, Kubanets adlı kanoner, bir mayın gemisi ile Teğmen Puşin ve Jivoy adlı destroyerler vardı.⁵⁰ Donanma, Batum Askeri Limanı'nın komutanı, I. dereceli Kaptan Mihail Mihayloviç Rimskiyy-Korsakov'un yönetimi altındaydı.⁵¹

Karadeniz kıyısındaki Rus ordusunun karşısında ise Osmanlı'nın Lazistan müfrezesi diye adlanan askeri grubu, Numune İstihkâm bölüğü gibi nizamiye birlikleri, dörder taburlu Teşkilat-ı Mahsusa ve Trabzon ile Giresun Seyyar Jandarma alaylarından ibaret 14 tabur, 6 dağ topu ve 6 makineli tüfekten ibaret kuvvetleri vardı. Ayrıca Trabzon'un muhafazası için 6 adet 15

- 47 Mehmet Akif Bal, "Trabzon'un Rus Donanması Bombardımanı ve Bombardımanın Trabzon'a Etkileri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 81, Kasım 2011, s. 549.
- 48 "Na Çernom More", *Sibirskaya Jizn*, 29 Yanvarya 1915, s. 1; Mehmet Akif Bal, *agm*, s. 557.
- 49 Nikolay Novikov, *Operatsiy Flota Protiv Berega Na Chernom More V 1914-1917 GG.*, Gosudarstvennoye Voennoye İzdatelstvo Narkomata Oborony Soyuzu SSR, Moskva 1937, s. 174-175.
- 50 Yevgeni Maslovski, *Mirovaya Voyna Na Kavkazskom Fronte*, Parij 1933, Knigoizdatelstvo Vozrojdeniye, s. 312.
- 51 Nikolay Novikov, *age*, s. 132.

Agos

cmlik top ile 4 tane mantelli top mevzilere yerleştirilmişti.⁵² Lazistan müfrezesinin komutanı Ahmet Avni Paşa idi.

Rusların Erzurum taarruzu başlayınca Karadeniz kıyısında bulunan Rus güçleri ilk saldırıyı denizden yapmaya karar verdiler. Bu bağlamda 5 Şubat 1916'da Rus Batum donanmasına ait savaş gemileri, Arhavi Deresi kıyısındaki Osmanlı mevzilerini bombaladı. Ertesi gün Rus kara birlikleri taarruza geçti.⁵³ 15 Şubat'ta Batum Donanması bu kez Arhavi Deresi'nin sol kıyısındaki Osmanlı mevzilerini vurdu. Ertesi gün hava kararınca Türk birlikleri karşı taarruzla Rus kara güçlerini püskürtmek istediler, fakat başarılı olamadılar. Bunun üzerine General Lyahov'un emriyle Rus ordusu hem denizden hem de karadan saldırıya ağırlık verdi. Sonunda şiddetli çatışmalar karşısında fazla direnemeyen Türk kuvvetleri Arhavi Deresi'nin sol yakasındaki mevzileri bırakarak 15 kilometre geriye, Sümle-Viçe hattına çekildiler.⁵⁴ Rus donanması geri çekilen Osmanlı kuvvetlerini bombalamaya devam etti.⁵⁵ Rus bombardımanı ve saldırıları karşısında dayanamayan diğer birlikler de Büyükdere'nin batı yakasına geçtiler.⁵⁶

Büyükdere'nin sol yakasındaki Osmanlı mevzileri, elverişli arazi şartlarından dolayı sağlam bir şekilde tahkim edilmişti. General Lyahov, Osmanlı askerlerinin tam olarak mevzilere yerleşmemesi için taarruza devam edilmesini istedi. 3 Mart 1916'da Rus güçleri yeniden denizden ve karadan saldırıya geçtiler. Büyükdere'deki mevzilere en büyük zararı Rostislav, Kubanets, Zavetny, Zavidny, Jarkiy, Strohiy ve Stremitelny adlı gemiler verdi. Gün boyu gemilerden atılan mermiler büyük tahribata yol açtı.⁵⁷ Ruslar, ertesi sabah erkenden Pazar'ın doğusu ve batısına asker çıkardılar. Karaya çıkan Rus askerleri derhal Osmanlı ordusunun cephe gerisine sarkarak ciddi tehlike oluşturdular.⁵⁸ Bunun üzerine Osmanlı güçleri mevzileri bırakarak dağınık şekilde dağlara doğru çekilmek zorunda kaldılar. Hal böyle olunca Rus güçleri 4 Mart'ta Pazar'ı ele geçirdiler.⁵⁹ Ertesi gün Ruslar Çayeli'ne asker çıkarınca Osmanlı ordusu yeniden batıya çekildi.⁶⁰ Osmanlı ordusunun doğuda mevzileri terk etmesi haberleri üzerine Osmanlı Devleti, Trabzon'un tahkim edilmesi için şehre takviye güçler sevk etti, şehrin doğusunda ise iki yeni savunma hattı oluşturdu.⁶¹

görsel

- 52 Fevzi Çakmak, *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi Harekatı: 1935 Yılında Harp Akademisinde Verilen Konferanslar*, Genelkurmay Nasım Evi, Ankara 2005, s. 126.
- 53 "Kavkazskiy Front", *Armeyskiy Vestnik*, 26 Yanvarya 1916, s. 1; "Kavkazskiy Front", *Novoye Vremya*, 26 Yanvarya 1916, s. 2.
- 54 "Kavkazskiy Front", *Listok Voyni*, 4 Fevralya 1916, s. 1; "Kavkazskiy Front", *Armeyskiy Vestnik*, 28 Yanvarya 1916, s. 1; "Kavkazskiy Front", *Armeyskiy Vestnik*, 4 Fevralya 1916, s. 1.
- 55 "Çernoye More", *Listok Voyni*, 5 Fevralya 1916, s. 1.
- 56 "Kavkazskiy Front", *Armeyskiy Vestnik*, 9 Fevralya 1916, s. 1.
- 57 Yevgeni Maslovski, *age*, s. 316.
- 58 "Kavkazskiy Front", *Vestnik X Armii*, 23 Fevralya 1916, s. 1.
- 59 Rossiyskiy Gosudarstvenniy Voenno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 1833, N: 1126; "Letopis Sobitii", *Letopis Voyni*, 5 Marta 1916, N: 81, s. 1304.
- 60 Fevzi Çakmak, *age*, s. 127.
- 61 "Ukrepleniya Trapezunda", *Vestnik X Armii*, 24 Fevralya 1916, s. 1.

Pazar ve Çayeli'nin işgali Rize'yi tehdit altına düşürdü. Bunun üzerine Osmanlı III. Ordu komutanlığı Trabzon'da bulunan Samsun Jandarma Taburu'nu Lazistan müfrezesinin yardımına gönderdi.⁶² Çünkü Karadeniz kıyısında Trabzon kadar önemli merkezlerden birisi olan Rize'de Osmanlı ordusuna ait askeri mühimmat depoları vardı. Lazistan müfrezesi bile askeri ihtiyaçlarını Rize'deki o depolardan karşılıyordu.⁶³ Rus generali Lyahov bunun farkındaydı. O yüzden Osmanlı ordusunun yeni mevzilere konuşulmasına fırsat vermemek adına 7 Mart'ta Rize yakınlarındaki iki ayrı noktaya asker çıkarma emri verdi. Böylece Rus ordusu üçüncü defa Karadeniz kıyılarına asker çıkarmış oldu. Osmanlı güçleri cephe gerisinde tehdit ortaya çıkması dolayısıyla batıya doğru çekildi. Aynı gün Rus güçleri Rize'yi işgal ettiler. Rize'nin ele geçirilmesi münasebetiyle Batum donanması gemilerinden 31 pare top atışı yapıldı. Şehrin alınmasından sonra Osmanlı ordusundan geriye kalan mühimmat depolarına el kondu.⁶⁴

4 Mart 1916'da Rusya, İngiltere ve Fransa arasında Rusya'nın Anadolu coğrafyasındaki askeri operasyonlarına ilişkin yeni bir anlaşma yapıldı. Anlaşmaya göre İstanbul, boğazlar ve Sivas'a kadar Anadolu'nun kuzey kısmı Çarlık Rusyası'na bırakıldı.⁶⁵ Anlaşmayı avantaja çevirmek ve Karadeniz'in doğusundaki başarılı operasyonları desteklemek için General Yudenich bölgeye takviye Rus kuvvetleri getirilmesini istedi. Zira Trabzon'a yaklaşıldıkça daha kalabalık bir direnişle karşılaşacaklarını ve iç kısımlarda operasyonlar yapmaları için eldeki güçlerin yeterli olmayacağını farketmişti. General Yudenich talebi başkente iletince, Çar II. Nikola Batı Cephesi'nde bulunan I. Kafkas ve II. Kuban Plaston⁶⁶ tugaylarının Kafkas Cephesi'ne gönderilmesini emretti.⁶⁷

General Yudenich bölgeye yeni takviye güçler getirmekle meşgul iken Rus donanması sürekli denizden Osmanlı mevzilerini vurmaya devam etti. Bu arada aynı günlerde Osmanlı güçlerine de takviye birlikler katıldı. Osmanlı III. Ordusu komutanı Vehip Paşa'nın kararıyla yeni birlikler derhal Trabzon'u savunmakla görevlendirildiler. Trabzon'a ulaşan takviye güçler bazı noktalarda Rus ordusuna taarruzlarda bile bulundular. Fakat şiddetli direnişle karşılaşarak geri çekilmek zorunda kaldılar.⁶⁸

Mart ayı ortasından itibaren Rus ordusunun taarruzları arttı. 21 Mart 1916 günü Baltacı Deresi'nin sağ yakasında iki taraf arasında şiddetli

62 *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi: 3. Ordu Harekatı*, s. 192.

63 "Dnevnik Voennih Deystviy", *Niva*, 12 Marta 1916, N: 11, s. 179.

64 "K Zanyatiyu Naşimi Voyskami Rizi", *Armeyskiy Vestnik*, 1 Marta 1916, s. 2; Yevgeni Maslovski, *age*, s. 316-317.

65 Aleksey Şişov, "Kavkazskiy Front", *Pervaya Mirovaya Voyna: Prolog XX Veka*, Red: Viktor Malkov, İzdatelstvo Nauka, Moskva 1998, s. 584.

66 Zırhlı süvari tugayı.

67 Rossiyskiy Gusodarstvenniy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 53, N: 478; Fedor Eliseyev, *Kazaki Na Kavkazskom Fronte: 1914-1917*, Voennoyeizdatelstvo, Moskva 2011, s. 165.

68 Rossiyskiy Gusodarstvenniy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 545, N: 1181.

görsel

Akademik
Bakış

137

Cilt 17
Sayı 34
Yaz 2024

çatışmalar yaşandı. Ardından çatışmalar Of girişine doğru genişledi. Lazistan müfrezesi komutanı Avni Paşa'nın oluşturduğu ve mahalli halkın da destek verdiği direniş gruplarının direnişi neticesinde Rus güçleri büyük kayıplar verdiler. Buna rağmen birkaç gün sonra direniş kırıldı ve Osmanlı ordusu bölgeden ayrıldı.⁶⁹ 26 Mart'ta Rus güçleri Batum donanmasının bombardımanı eşliğinde Lazistan müfrezesinin mevzilerine tekrar saldırdılar. O sırada Rus kara birlikleri de Baltacı Deresi'nin sol yakasına geçerek elverişli mevzilerde konuşlandılar.⁷⁰ Çatışmalarda Osmanlı ordusunun kayıpları fazla oldu. Osmanlı ordusu geri çekilmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Rus birlikleri Of'a girdiler.⁷¹ Osmanlı birlikleri gece iken karşı saldırıda bulunmak istedilerse de Rus ordusu püskürtmeği başardı.⁷²

Bu arada Rus güçleri karada sürekli batıya doğru ilerleyerek daha fazla bölgeyi işgal ediyordu, fakat Batum donanması denizde henüz Osmanlı gemilerine tam olarak engel olmamıştı. Dolayısıyla Osmanlı nakliye gemileri deniz üzerinden bölgeye takviye güçler sevk etmeği başarıyordu. General Yudenic bu duruma ancak Trabzon'un işgaliyle son verilebileceğinin farkındaydı. Bu bağlamda Osmanlı güçlerinin arka cephesine yeniden asker çıkarılarak baskı oluşturulmasını istiyordu. General Yudenic takviye güçlerin Batı Cephesi'nden getirilmesini planladı. Rus komutanlığı planlar kurarken cephedeki Rus birlikleri 26 Mart'ta Osmanlı ordusunun en güçlü savunma hatlarından birisi olan Karadere'ye iyice yaklaştılar.⁷³ Fakat bölgenin coğrafi şartları sarp yapıydı. Bundan dolayı General Lyahov, yeni gelecek takviye birlikleri beklemeye karar verdi.⁷⁴

Takviye birliklerin trenle Novorossiye'ye, oradan da deniz üzerinden Karadeniz kıyılarına sevkî düşünölmekteydi. Rus karargâhı operasyonu gizlilik içerisinde yapmak amacındaydı. Lakin Osmanlı istihbaratı operasyondan haberdar oldu. Bundan dolayı Rus birlikleri bölgeye ulaşmadan önce Trabzon'a ilave asker ve mühimmat gönderdi. 3 Nisan 1916'da Breslau zırhlısı Trabzon'a 117 asker, 794 mermi, 4 top ile 5 bin tüfek ulaştırdı.⁷⁵ Breslau zırhlısı daha sonra Sürmene civarına yaklaşarak 1 saat kadar Rusların askeri mevzilerini bombaladı. Daha sonra Rus nakliye gemilerine engel olmak için birkaç denizaltıyla beraber Novorossiysk Limanı açıklarına kadar yüzdü.⁷⁶ Ancak Rus zırhlıları tarafından fark edilince bölgeden uzaklaştı. Bu arada

69 Rossiyskiy Gusodarstvenniy Voenno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 545, N: 1188.

70 Rossiyskiy Gusodarstvenniy Voenno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 545, N: 1184; Rossiyskiy Gusodarstvenniy Voenno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 545, N: 1198.

71 "Kavkazskiy Front", *Armeyskiy Vestnik*, 17 Marta 1916, s. 1.

72 "İstoriçeskaya Letopis", *İstoriçeskiy Vestnik*, İyun 1916, Tom 144, s. 15.

73 Anton Kersnovski, *İstoriya Russkoy Armii: 1915-1917*, Tom 4, İzdatelstvo Golos, Moskva 1994, s. 150-151.

74 Fevzi Çakmak, *age*, s. 148.

75 Aleksandr Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 yıl Kıran Kırana Osmanlı Rus Savaşları: Kırım-Balkanlar-93 Harbi ve Sarıkamış*, Selenge Yayınları, İstanbul 2013, s. 503.

76 Nikolay Novikov, *age*, s. 197.

aynı günlerde bir Alman denizaltısı Rize kıyısına kadar yaklaştı, lakin Rus gemileri tarafından tahrip edildi.⁷⁷

Karadeniz kıyısındaki Rus ordusuna takviye getiren 40 kadar gemi 7 Nisan'da Rize açıklarında görüldü.⁷⁸ Rus Karadeniz donanması ile uçakları güvenliği üstlendi. Buna rağmen Osmanlı ordusunun tehdidinden endişe duyan General Lyahov, çıkarmanın Rize'ye değil, Sürmene'ye yapılması teklifinde bulundu. Fakat Rus Karadeniz donanması komutanı Amiral Andrey Eberhardt, teklifi tehlikeli bularak reddetti.⁷⁹ Anlaşmazlık üzerine General Yudenic Rize'ye gitti ve hava karardıktan sonra askerlerin Sürmene'ye inmesini emretti. Böylece yeni gelen takviye güçlerle birlikte Karadeniz kıyısındaki Rus askerlerinin mevcudu yaklaşık 33 bine, top sayısı da 38'e yükseldi.⁸⁰ Rus ordusu karşısındaki Osmanlı ordusu ise zayıf kaldı. Osmanlı'nın bölgedeki en önemli gücü Lazistan müfrezesinin asker sayısı da artık azalmıştı. Gerçi 10 Nisan 1916'da müfrezeye 1000 muharip asker gönderilmişti ancak hem silah ve mühimmat, hem de asker sayısına göre Rus ordusundan geride kalmaktaydı.⁸¹

Yeni gelen Rus güçleri karaya çıkınca 9 Nisan 1916'da Breslau zırhlısı ve bir denizaltı, Karadere'nin sağ yakasında mevzilenen 1. Kuban Plaston taburunu bombaladı. Denizden yapılan bombardımana paralel olarak karadan da Ruslara saldırı düzenlendi. Lakin Rus güçleri saldırıyı püskürtmeği başardı. 14 Nisan'a gelindiğinde takviye güçler ile ordusu kuvvetlenen General Lyahov, genel bir taarruz emri verdi. Aynı gün Rostislav ve Panteleymon adlı Rus zırhlıları ile 7 muhrip Sürmene açıklarına yanaştılar.⁸² Böylece Osmanlı ordusunun mevzileri denizden ve karadan ağır bir şekilde bombalandı. Sürmene uğrunda üç gün boyunca şiddetli çatışmalar yaşandı. Sonuçta Sürmene de düştü. Rus birlikleri ilerleyerek Karadere'nin sol yakasındaki Osmanlı mevzilerine konuştular.⁸³ Mevzilerini kaybeden Osmanlı güçleri için artık sadece Trabzon'u savunmak kalmıştı. Ancak öncelikle Yomra Deresi'nin batı sırtlarındaki savunma hatlarına çekilmek istediler. Buna rağmen denizden ve karadan devam eden Rus saldırılarıyla oradan da uzaklaştılar.⁸⁴

Geri çekilmeği sürdüren Osmanlı birliklerinden bir kısmı kıyı şeridiyle Trabzon yönünde batıya, bir kısmı da Maçka'ya doğru hareket ederek yeni

- 77 Nikolay Korsun, *age*, s. 58; "Kavkazskiy Front", *Listok Voyni*, 24 Mart 1916, s. 1.
78 Rossiyskiy Gusodarstvenny Voenno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 54, N: 1232.
79 Anton Kersnovski, *age*, s. 151; Fevzi Çakmak, *age*, s. 148.
80 Aleksey Şişov, "Kavkazskiy Front", *Pervaya Mirovaya Voyna: Prolog XX Veka*, s. 585.
81 *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi: 3. Ordu Harekatı*, s. 197.
82 Rossiyskiy Gosudarstvenny Arhiv Voenno- Morskogo Flota, Fond 716, Opis 1, Delo 197, N: 6007.
83 "Kavkazskiy Front", *Vestnik X Armiy*, 5 Aprely 1916, s. 1; Hikmet Öksüz- Veysel Usta, "I. Dünya Savaşı Sırasında Rus Donanmasının Trabzon ve Çevresini Bombalaması", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 24, Sayı 1, Bahar 2014, s. 32; "Kavkazskiy Front", *Naş Vestnik*, 5 Aprely 1916, s. 2.
84 Rossiyskiy Gusodarstvenny Voenno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 467, N: 2627; Fevzi Çakmak, *age*, s. 149.

görsel

savunma hatları oluşturdular.⁸⁵ Lakin hızlı çekilemeyen bazı birlikler o sırada Rus zırhlıları Rostislav ve Panteleymon tarafından ağır bombardıman altında kaldılar. Haliyle mevziler de şiddetle dövüldüğü için Osmanlı askerleri saklanabilecek bir yer bulamayarak dağınmış halde kaçışmaya başladılar.⁸⁶

Saldırıların sürdüren Rus güçleri 15 Nisan 1916'da Trabzon'a 15 kilometre kadar yaklaştılar. Karadan başarılı ilerlemeği sağladığı için General Lyahov donanmaya artık ihtiyaç kalmadığını düşünerek Rostislav ve Panteleymon adlı zırhlıların Batum Limanı'na geri dönmesini emretti. Ardından 19 Nisan'da Trabzon'a topyekun bir saldırı için hazırlık yaptı.⁸⁷

Rus ordularının Trabzon'a çok yakın olmaları üzerine şehir valisi Cemal Azmi Bey Ordu'ya taşınarak valilik görevini oradan sürdürmeğe başladı. Haliyle şehir ait önemli resmi evraklar da kayıklarla Ordu'ya taşındı.⁸⁸ Bu arada Trabzon'a çekilen Osmanlı birlikleri, Rusların Akçaabat'a asker çıkaracakları endişesiyle taşıyamadıkları askeri mühimmatları imha ettiler. Bütün çalışmaların bitmesinden sonra Osmanlı ordusu 16 Nisan'da Trabzon'u terk etti.⁸⁹ Akçaabat ve Hamsiköy'e doğru çekilen ordunun ardından Trabzon halkı da şehri terk etmeğe başladı.⁹⁰

Bu arada her ne kadar General Lyahov, Trabzon'a taarruz için artık donanmaya ihtiyaç kalmadığını düşünmüş olsa da, 17 Nisan'da Kafkasya Naibi Grandük Nikola Nikolayeviç, Karadeniz Donanması komutanı Amiral Eberhard'a bir telgraf çekerek Trabzon'a girmek üzere olan orduya destek amacıyla donanmayı hazır duruma getirmesini talep etti. Amiral Eberhard telgrafa verdiği yanıtta fiili olarak 1 dretnot ile kruvazör, 2 savaş gemisi ve tüm muhriplerin Karadeniz kıyısındaki operasyonlara destek vermeğe devam ettiğini, diğer gemilerin de derhal hazır hale getirileceğini belirtti.⁹¹ Böylece Rus donanması yeniden Trabzon sahillerine yaklaştı.

Bu arada 18 Nisan sabahı Trabzon'un Rus güçlerince denizden ve karadan bombalanacağından endişe duyan Rumlar, General Lyahov'a bir heyet göndererek şehirde Osmanlı askerinin kalmadığını haber verdiler. Bunun üzerine General Lyahov'un emriyle Rus birlikleri Trabzon'a giriş yaptı.⁹² Ordunun şehre girişinden sonra General Lyahov durumu Rus karargahına

85 Hikmet Öksüz- Veysel Usta, *agm*, s. 33.

86 Oleg Ayrapetov, *Uçastiye Rossiyskoy İmperiy ve Pervoy Mirovoy Voyne (1914-1917): 1916 God Sverhnapryajeniye*, İzdatelstvo Kuçkovo Pole, Moskva 2015, s. 96.

87 Nikolay Novikov, *age*, s. 211.

88 F. Rezzan Ünalp, "Birinci Dünya Savaşı: 1916, Trabzon'un Ruslar Tarafından İşgali", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 13, Sayı 25, Yıl 2015, s. 50.

89 Volkan Aksoy, "Trabzon'da Rus İşgali ve Muhacirlik (1916-1918)", *100. Yılı Münasebetiyle I. Dünya Savaşı'nda Kafkas (Doğu) Cephesi Uluslararası Sempozyumu*, Erzurum 25-27 Eylül 2014, s. 841.

90 "Kavkazskiy Front", *Russkiy İnvaid*, 8 Aprely 1916, s. 1.

91 Rossiyskiy Gosudarstvenniy Arhiv Voennno- Morskogo Flota, Fond 716, Opis 1, Delo 167, N: 6061.

92 Rossiyskiy Gusodarstvenniy Voennno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 545, N: 1271; "Padeniye Trapezunda", *Naş Vestnik*, 7 Aprely 1916, s. 2; "Kavkazskiy Front", *Kavkaz*, 7 Aprely 1916, s. 2.

aktardı. Çok geçmeden Rus genel komutanlığı resmi olarak Trabzon'un ele geçirildiğini duyurdu.⁹³ Diğer yandan Rus Deniz Kuvvetleri genel komutanı Koramiral Aleksandr Rusin, Trabzon'un düştüğüne ve Osmanlı ordusunun kıyı boyunca geri çekilmekte olduğuna ilişkin Çar Nikola'yı bilgilendirdi.⁹⁴ Böylece şehrin alındığı bilgisi hem çarlık yönetimine hem de Rus ordu karar-gâhına ulaştırılmış oldu.

İşgalin Rusya'da ve Dünyada Yankılanması

Trabzon'un işgali ile Rus Kafkas ordusunun Karadeniz kıyısındaki operasyonu başarıyla sona erdi. Rus komutanlığının bölgeye getirdiği takviye güçler ile donanmanın başarıda büyük rolü oldu. Operasyon boyunca Rus donanmasının Karadeniz'in doğusunda çok aktif bir hareketlilik içerisinde olduğu gözlemlendi. Osmanlı savaş gemilerinin bölgeyi bombalayan Rus zırhlıları ve muhriplerine yeteri kadar engel çıkaramaması kara birliklerinin mevzilerde tutunamamasıyla sonuçlandı. Kuşkusuz Osmanlı birliklerinin yeteri kadar takviye alamaması yenilginin bir diğer sebebiydi. Dolayısıyla Rusların Batı Cephesi'nden Karadeniz kıyılarına getirdikleri yeni güçler, savaşın seyrini onlar açısından olumlu yönde değiştirdi.⁹⁵

Ruslar Trabzon'a hâkim olmakla aynı zamanda Karadeniz kıyısındaki Rus şehirlerine yönelik Osmanlı tehdidini de ortadan kaldırdılar, cephenin sağını güvenli hale getirerek Anadolu'nun içerilerine doğru ilerlemek için büyük bir fırsat yakaladılar.⁹⁶ Diğer yandan Osmanlı'nın doğudaki orduları ile başkent İstanbul arasındaki deniz irtibatını koparmayı başardılar. Dolayısıyla Osmanlı III. Ordusu'nun teçhizat desteğini keserek Erzincan ve Bayburt yöresinde görev yapan Osmanlı birliklerini de zor durumda bıraktılar.⁹⁷

Rus ordusu Trabzon'a girdikten hemen sonra şehirde düzeni sağlamak için hızlıca adımlar attı. Bu kapsamda öncelikle Osmanlı ordusunun şehirden çekilirken geride bıraktığı toplamda 22 top, binden fazla tüfek, 53 mühimmat sandığı ve diğer mühimmatlara el koydu.⁹⁸ Akabinde Trabzon kıyılarına döktüğü mayınları temizledi.⁹⁹ Böylece Batum ile Trabzon arasında doğrudan deniz yolunu işlek hale getirdi. Yolu kullanarak Batum'dan Trabzon'a gelen üst düzey ilk komutan ise Rus Kafkas ordusu başkomutanı General Nikolay Yudenic oldu.

General Yudenic, aslında Karadere'nin sol yakasının Rus orduları

- 93 Rossiyskiy Gosudarstvenniy Arhiv Voenno- Morskogo Flota, Fond 707, Opis 1, Delo 7, N: 924; "Ot Ştaba Verhovnago Glavnokomanduyuşago Vzyatiye Trapezunda", *Listok Voymı*, 6 Aprelya 1916, s. 1.
- 94 Rossiyskiy Gosudarstvenniy Arhiv Voenno- Morskogo Flota, Fond 716, Opis 1, Delo 175, N: 14.
- 95 "Telegrammi", *Kavkazskoye Slovo*, 10 Aprelya 1916, s. 2.
- 96 "Ovladeniye Trapezundom", *Naş Vestnik*, 14 Aprelya 1916, s. 5-6.
- 97 "Vzyatiye Trapezunda", *Sibirskaya Jizn*, 14 Aprelya 1916, s. 2.
- 98 Rossiyskiy Gosudarstvenniy Voenno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 545, N: 1271.
- 99 Rossiyskiy Gosudarstvenniy Arhiv Voenno- Morskogo Flota, Fond 707, Opis 1, Delo 7, N: 1247.

Görüş

tarafından ele geçirildiğini haber aldığı gün, Batum'dan bir muhriple Trabzon'a doğru yola çıkmıştı. O yoldayken Trabzon Rus ordusu tarafından ele geçirildi. 19 Nisan sabahı Trabzon'a varan General Yudenic kalabalık maiyetiyle beraber şehre giriş yaptı.¹⁰⁰ Türk halkı şehirden ayrıldığı için general ile heyetini Rumlar ve Ermeniler karşıladılar, generale ve Rus askerlerine tezahüratlar yaptılar.¹⁰¹ Rumlar bu sırada evlerinin çatılarına Rus ve Rum bayrakları diktiler.¹⁰² General ve heyeti, şehrin Türklerden alınması münasebetiyle şükran duasının yapıldığı kiliseye gitti. Kilisedeki dua töreninin ardından şehir konağında Rum ve Ermeni ileri gelenlerini kabul eden General Yudenic, şehrin durumuna ilişkin onlardan bilgi aldı ve düzenin sağlanması konusunda General Lyahov'a birtakım talimatlar verdi. Ardından geldiği muhrip gemiye binerek Batum'a geri döndü.

Osmanlı askeri ve sivil çevreleri için Trabzon'un boşaltılması oldukça ani gelişen bir olay olmuştu. Zira hiç kimse Rus ordusunun hızlı bir şekilde ilerleyebileceğini tahmin etmemiş o yüzden Türk halkı son ana kadar şehirden ayrılmayı aklından bile geçirmemişti. Lakin Rus ordusunun hızla yaklaşması üzerine şehirden ayrılmaya karar verilmişti. Dahası Osmanlı güçleri aceleyle şehirden ayrılırken askeri mühimmatların bir kısmını patlatırken bir kısmını da gömmek zorunda kalmıştı. Ancak şehre giren Ruslar gömülen yerleri hemen fark ederek kazmış ve askeri mühimmatların sağ kalanlarını bulmuştu.

Rus ordusu Trabzon'a girdiği gün şehrin restoranları ve mağazaları açıldı. Lakin esnaf fiyatlara önceki günlere oranla %20 zam yapmıştı. Yine de özellikle Tiflis'e göre tuhafiyeye ve manifatura ürünlerinin ucuzluğu ve Alman yahut Fransız ürünlerinin fazlalığı Rus askerlerini şaşırtmıştı.¹⁰³ Bu arada Rusların şehre girmesinden sonra Trabzon'daki Rum Metropoliti Hrisantos Rus komutanının izniyle derhal harekete geçerek çoğunluğu Rumlardan ibaret olan bir "Belediye Meclisi" kurmuştu.¹⁰⁴

Rus çarı II. Nikola şehrin ele geçirilmesini haber alınca, Kafkas valisi Grandük Nikolay Nikolayevic'e bir tebrik mektubu gönderdi. Çar, "*Cesur Kafkas Ordusu'nun ısrarlı ve zahmetli emeği sonucunda Trabzon'un ele geçirilmesinden dolayı Tanrı'ya şükrediyorum. Sana ve Trabzon'un alınması operasyonuna katılan tüm askerlere, aynı zamanda söz konusu önemli amaç uğrunda kara ordularına yardım eden donanma askerlerine çok teşekkür ediyorum.*" gibi ifadelerle ordusunun başarısını takdir etti.¹⁰⁵

Bu arada Rusya'nın farklı şehirlerinden Rus Kafkas Ordusu'na tebrik

100 "Padiye Trapezunda", *Kavkazskoye Slovo*, 17 Aprely 1916, s. 2.

101 Yevgeni Maslovski, *age*, s. 330.

102 Oleg Ayrapetov, *age*, s. 97; "Kavkazskiy Front", *Veçerneye Vremya*, 8 Aprely 1916, s. 2.

103 "Padiye Trapezunda", *Kavkazskoye Slovo*, 17 Aprely 1916, s. 2.

104 Volkan Aksoy, "Trabzon'da Rus İşgali ve Muhacirlik (1916-1918)", s. 842.

105 "Telegramma Gosudarya İmparatora Avgusteyşemu Glavnokomanduyuşemu Kavkazskoy Armii", *Vestnik X Armii*, 8 Aprely 1916, s. 1; "Telegramma Gosudarya İmparatora Glavnokomanduyuşemu Kavkazskoy Armiiyey Po Sluçayu Vzyatiya Trapezunda", *Armey-skiy Vestnik*, 10 Aprely 1916, s. 1.

mektupları gönderildi. Tiflis'in şehir yönetimi Trabzon'un alınması münasebetiyle Kafkasya valisi Grandük Nikolay Nikolayeviç'i tebrik etti. Odessa şehrindeki Rum Hayriye Cemiyeti de Grandük Nikolay'a bir kutlama mesajı yolladı. Cemiyet aynı zamanda Rus ordusuna da övgüler dizdi, askerleri ve komutanları tebrik etti. Grandük Nikolay cevabında, Hıristiyan halkların Türklerin hâkimiyeti altından kurtarılması konusunda Rusya'nın tarihi bir görev üstlendiğini hatırlatarak Tanrı'nın bu konuda Kafkas Ordusu'na yardım ettiğini açıkladı.¹⁰⁶ Diğer yandan Rus Duması da hem Grandük Nikolay'a, hem de Kafkasya Ordusu başkomutanı General Yudenic'e gönderdiği telgrafla başarılarından dolayı her ikisini kutladı.¹⁰⁷

Trabzon'un alınması haberi Rusya'nın farklı şehirlerinde halkın coşkusuna neden oldu. Kalabalıklar işgali, "şükran duaları" ile kutladı. Tiflis'te evlerden Rus bayrakları asılırken, sokaklardaki sevinçli kalabalık Rus ordusunun yeni başarısına övgüler yağdırdı. Şehir yönetimi ve üst düzey isimler Tiflis'teki Sioni Katedrali'nde şükür duasına katıldılar. Dua töreninde Grandük Nikolay Nikolayeviç, eşi Anastasiya ve çocukları da iştirak etti. Katedralin papazı, mabedin girişinde Grandük Nikolay'ı haç çevirerek ve kutsal su ikram ederek karşıladı, kısa bir konuşma yaparak onu selamladı. Ardından toplu halde çara, vatana ve Rus ordusuna dualar edildi. Dua töreninde şehrin soyluları, kanaat önderleri, Rusya müttefiki olan yahut tarafsız devletlerin yabancı temsilcileri de hazır bulundular.¹⁰⁸ Bu arada aynı günler içinde Trabzon'daki çatışmalarda ele geçirilen 17 Türk subayının Tiflis'e götürülmesi halkın sevincini bir kat daha artırdı.¹⁰⁹ Halk esirleri görünce Rus ordusunun cesaretine övgüler yağdırmaya devam etti. Trabzon'un işgali Tiflis'in dışında Temirhan Şura'da¹¹⁰ da bir etkinlikle kutlandı. Şehir meydanında toplanan vali, askerler, öğrenciler ve halk topluca şükür duasında buluştular.¹¹¹ Tambov şehrinde de dualar edildi, Rus ordusu ve çar lehine övgü dolu konuşmalar gerçekleşti.¹¹²

Trabzon'un alınması dış basının da ilgisini çekmişti. Nitekim İsveç, İngiliz, Alman ve Yunan gazeteleri bölgedeki savaşla ilgili son dakika haberlerini okurlarına duyururken, Rus ordusunun şehri nasıl ele geçirdiğine ilişkin yorumlarda bulunmaktaydı. İsveç'te yayınlanan *Stockholms Tidningen* gazetesi, şehrin beklenilenden daha hızlı bir şekilde alındığını haber yaparak Osmanlı ordusunun Rus askeri karşısında direnemediğine dikkat çekiyordu. Dönemin bir diğer İsveç gazetesi olan *Stockholms Dagblad* ise Trabzon'un askeri açıdan çok iyi savunulan bir şehir olmadığını ancak mühim bir liman olduğunun altını çiziyordu. Şehrin ele geçirilmesinin

106 "Vnutrennaya İzvestiya", *Russkiy Invalid*, 14 Aprely 1916, s. 4.

107 "Otkliki Vzyatiye Trapezunda", *Listok Voyni*, 8 Aprely 1916, s. 1.

108 "Otkliki Vzyatiye Trapezunda", *Veçerneye Vremya*, 7 Aprely 1916, s. 2.

109 "K Vzyatiyu Trapezunda", *Sibirskaya Jizn*, 10 Aprely 1916, s. 2.

110 Günümüzde Mahaçkale'nin güneybatısında yer alan Buynaksk şehri.

111 "Otkliki Vzyatiye Trapezunda", *Listok Voyni*, 8 Aprely 1916, s. 1.

112 "Turetskaya Voyna", *Kavkazskoye Slovo*, 14 Aprely 1916, s. 2.

Osmanlı İmparatorluğu'na moral olarak zarar vereceğini belirtiyordu.¹¹³

Şehrin alınması savaş esnasında Rusya'nın müttefiki olan İngiltere'de de büyük bir coşkuya sebep oldu. İngilizler Trabzon'un alınmasına, adeta kendi başarıları kadar sevindiler. Londra'daki Rus konsolosluğuna tebrik mesajları yağdı. Almanya'da ise derin bir üzüntü vardı. Alman hükümetinin üyeleri habere inanmak istemiyorlardı. İşgal haberini alan Alman başbakanı derhal Berlin'deki Türk elçisini ziyaret etti.¹¹⁴ Trabzon'un kaybı Almanya'da şaşkınlığa neden olmuştu. Dahası halkın moralinin bozulmaması için Alman makamları Trabzon'un düşüşünün basında pek yayınlanmasını uygun görmediler. Fakat buna rağmen *Koenische Zeitung* gazetesi, "Ermeni savaş bölgesindeki stratejik durum, merkezle (İstanbul) irtibat hattında yaşanan sıkıntılarla beraber epey süredir iç açıcı değildi zaten. Bu yüzden Türk askeriyesi Erzurum ve Trabzon'un kalabalık Rus ordularınca ele geçirilebileceğini hesaba katmalıydı. Trabzon'un ele geçirilmesinin önemli bir yönü de Rus halkı ve müttefiklerine verdiği moral yüksekliğidir" şeklindeki haberiyle şehrin düştüğünü halka duyurmuştu.¹¹⁵

Trabzon'un düşmesinden sonra dünya kamuoyunda Osmanlı'nın savaşı devam ettiremeyeceğine bu yüzden Rusya ile gizlice bir anlaşma yapacağına ilişkin söylentiler dolaşmaya başladı. Her ne kadar söylentiler gerçeği yansıtmaktan uzak olsa da dönemin yabancı basını konuya ilgi göstermeği sürdürdü. Yunan gazetesi *Nea Hellas* konuyu gündemde tutarak Trabzon'un kaybindan sonra Osmanlı yönetiminin müttefik devletler ile ayrılıklı bir anlaşma yapmak istediğini bile iddia etti.¹¹⁶

Trabzon'un işgal altına düşmesinden sonra zaman zaman bölgedeki Türk halkı Rus güçlerine karşı saldırılar gerçekleştirdi. Hatta işgalin hemen ilk günlerinde bir köyde Rus askerlerine saldırı yapıldı. Saldırı neticesinde Rus 5. Kırmızı Haç taburu komutanı öldürüldü. Bunun üzerine Rus komutanı General Lyahov, 19 Nisan'da köy halkının elindeki silahların toplatılmasını emretti.¹¹⁷

Görüldüğü gibi Erzurum'un işgalinden iki ay sonra Trabzon gibi bir liman şehrinin ele geçirilmesi Batı Cephesi'nde pek başarılı olmayan Rusya'yı bir hayli memnun eden bir gelişme olmuştu. O yüzden Kafkas Cephesi'nde alınan her başarı Rusya'da yüzleri güldürüyordu. Osmanlı Devleti için ise Sarıkamış Harekati'ndan sonra Erzurum ve Trabzon gibi şehirlerin kaybı hem ordu, hem de askeri yönetim açısından hayal kırıklığıydı. Esasında Osmanlı'nın yapacağı pek bir şey de yok gibiydi, zira I. Dünya Savaşı'na girer girmez aynı anda birkaç cephede savaşmak zorunda kalmıştı.

113 "Şvedskaya Peçat O Vzyatij Trapezunda", *Sibirskaya Jizn*, 10 Aprely 1916, s. 2.

114 "Otkliki Vzyatiya Trapezunda", *Veçerneye Vremya*, 7 Aprely 1916, s. 2.

115 "Nemetskaya Peçat O Vzyatit Trapezunda", *Vestnik X Armiy*, 14 Aprely 1916, s. 2.

116 "Stremleniye Turtsiy K Miru", *Kommsersant*, 19 Aprely 1916, s. 2.

117 Gosudarstvennyy Arhiv Rossiyskoy Federatsiy, Fond 6557, Opis 1, Delo 40, N: 1116.

Sonuç

I. Dünya Savaşı'nda doğu Anadolu ve Karadeniz kıyılarında yaşanan savaşlarda Çarlık Rusyası Osmanlı Devleti'ne karşı üstün durumda oldu. Bunun başka sebepleri olmakla beraber en önemlisi Rusya'nın bölgeyi coğrafi şartlar ve hava koşulları açısından ciddi bir şekilde öğrenmesi, ordusunu bölge şartlarına göre hazırlamasıydı. Sarıkamış ve Erzurum operasyonlarını, Ruslar bu nedenle kazanabilmişlerdi. Osmanlı tarafının ise doğuda bulunan ordusunu tam teçhiz edebildiği söylenemezdi.

Aslında Rusya savaşın ilk başlarında Kafkas Cephesi'ni çok fazla önemsememiş, bütün dikkatini Batı Cephesi'ne yoğunlaştırmıştı. Fakat Batı Cephesi'nde işler beklediği gibi gitmediği bir anda Osmanlı ordusunun Güney Kafkasya'ya müdahale etme ihtimali ortaya çıkmış, böylece Kafkas Cephesi ile daha fazla ilgilenmeye başlamıştı. Dahası özellikle de Sarıkamış Harekâtı günlerinde diğer cephelerden çektiği bazı askeri birlikleri Kafkas Cephesi'ne sevk eden Rusya, hem Sarıkamış hem de Erzurum operasyonlarını başarıyla sona erdirmişti.

Trabzon'un ele geçirilmesi operasyonunda hem diğer cephelerden getirilen takviye güçler, hem de donanma Rus ordusuna büyük fayda sağladı. Dolayısıyla deniz gücüyle kara gücünün ortaklaşa saldırıları kısa sürede ordusunun başarılı bir şekilde ilerlemesini sağladı. Böylece Erzurum'un işgalinden 2 ay sonra bu kez Trabzon gibi önemli bir liman şehrini ele geçirerek başkent İstanbul ile doğu Anadolu arasındaki irtibatı koparmayı bildi.

Rus ordusu Trabzon'a hâkim olmakla kendi şehirlerine yönelik denizden gelecek Osmanlı tehdidini de ortadan kaldırdı. Trabzon ile Batum arasında deniz irtibatını başlattı. Bununla Trabzon limanı vasıtasıyla Doğu Anadolu'da bulunan ordusunun teçhizatı ve ihtiyaçlarını daha hızlı bir sürede sağlama fırsatı elde etti. Aynı zamanda cephenin sağında güvenli alan oluşturarak Anadolu'nun içerilerine, özellikle de Bayburt ile Erzincan hattına doğru ilerlemesi ve Van, Muş, Bitlis civarında bulunan ordularıyla daha güvenli bir şekilde irtibat kurması bakımından ciddi bir avantaj yakaladı. Sonuçta Trabzon limanını, Kars üzerinden sağlanan lojistik yola göre daha elverişli hale getirdi.

Kafkas Cephesi'nde alınan her başarı gibi Trabzon'un işgali de Rus halkının sevincine neden oldu. Nitekim Rus şehirlerinde halk coşkusuyla işgali kutladı, kiliselerde şükran duaları okudu. Rus basını da Rus askerinin cesaretine ve Trabzon'un önemine dair yazılar yayımlayarak okurlarını bilgilendirdi.

Rusya'nın başarısına müttefik devletler de kendi başarıları kadar sevinmekteydi. Zira Çanakkale Savaşları'nda boğazı geçemedikleri için büyük hayal kırıklığına uğramış, planlarını gerçekleştirememişlerdi. Haliyle Rus ordusunun Doğu Anadolu'daki zaferleriyle bir nebze teselli bulmaktaydılar.

gazi

Akademik
Bakış

145

Cilt 17

Sayı 34

Yaz 2024

Kaynaklar

Arşiv Vesikaları

- Gosudarstvennyy Arhiv Rossiyskoy Federatsiy, Fond 601, Opis 1, Delo 559, N: 1268.
Gosudarstvennyy Arhiv Rossiyskoy Federatsiy, Fond 601, Opis 1, Delo 559, N: 2911.
Gosudarstvennyy Arhiv Rossiyskoy Federatsiy, Fond 601, Opis 1, Delo 559, N: 2926.
Gosudarstvennyy Arhiv Rossiyskoy Federatsiy, Fond 6557, Opis 1, Delo 40, N: 1116.
Rossiyskiy Gosudarstvennyy Arhiv Voенno- Morskogo Flota, Fond 707, Opis 1, Delo 7, N: 924.
Rossiyskiy Gosudarstvennyy Arhiv Voенno- Morskogo Flota, Fond 716, Opis 1, Delo 175, N: 14.
Rossiyskiy Gosudarstvennyy Arhiv Voенno-Morskogo Flota, Fond 418, Opis 1, Delo 4264, N: 3523.
Rossiyskiy Gosudarstvennyy Arhiv Voенno- Morskogo Flota, Fond 707, Opis 1, Delo 7, N: 1247.
Rossiyskiy Gosudarstvennyy Arhiv Voенno- Morskogo Flota, Fond 716, Opis 1, Delo 197, N: 6007.
Rossiyskiy Gosudarstvennyy Arhiv Voенno- Morskogo Flota, Fond 716, Opis 1, Delo 167, N: 6061.
Rossiyskiy Gosudarstvennyy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 118, N: 2133.
Rossiyskiy Gosudarstvennyy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 139, N: 2241.
Rossiyskiy Gosudarstvennyy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 118, N: 3512.
Rossiyskiy Gosudarstvennyy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 118, N: 3780.
Rossiyskiy Gosudarstvennyy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 1826, N: 7339.
Rossiyskiy Gosudarstvennyy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 139, N: 13913.
Rossiyskiy Gosudarstvennyy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 544, N: 2207.
Rossiyskiy Gosudarstvennyy Voенno- İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 1833, N: 1126.
Rossiyskiy Gusodarstvennyy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 53, N: 478.
Rossiyskiy Gusodarstvennyy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 545, N: 1181.
Rossiyskiy Gusodarstvennyy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 545, N: 1184.
Rossiyskiy Gusodarstvennyy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 545, N: 1188.
Rossiyskiy Gusodarstvennyy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 545, N: 1198.
Rossiyskiy Gusodarstvennyy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 54, N: 1232.
Rossiyskiy Gusodarstvennyy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 467, N: 2627.
Rossiyskiy Gusodarstvennyy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv, Fond 2003, Opis 1, Delo 545, N: 1271.

Sürelı Yayınlar

- “Bombardirovka Nashim Flotom Turetskogo Porta Trapezund”, *Gazeta Kopeyka*, 6 Noyabrya 1914, s. 1.
“Erzurum Vzyat”, *İrkutskaya Jizn*, 5 Fevralya 1916, s. 2.
“Evakuatsiya Erzuruma”, *Sibirskaya Jizn*, 28 Yanvarya 1916, s. 1.
“Çernoje More”, *Listok Voym*, 5 Fevralya 1916, s. 1.
“Dnevnik Voennih Deystviy”, *Niva*, 12 Marta 1916, N: 11, s. 177-180.
“İzvestiya S Teatra Voennih Deystviy”, *Kavkaz*, 8 Noyabrya 1877, s. 1.
“İstoriçeskaya Letopis”, *İstoriçeskiy Vestnik*, İyun 1916, Tom 144, s. 7-32.
“K Vistupleniyu Turtsiy”, *Reç*, 1 Noyabrya 1914, s. 3.
“K Vzyatiyu Trapezunda”, *Sibirskaya Jizn*, 10 Aprelya 1916, s. 2.

gax

Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Karadeniz'de Rus-Türk Harbi
Rus Kaynaklarına Göre Trabzon'un İşgali

- "K Zanyatiyu Naşimi Voyskami Rizi", *Armeyskiy Vestnik*, 1 Marta 1916, s. 2.
- "Kavkazskiy Front", *Den*, 30 Dekabrya 1915, s. 1.
- "Kavkazskiy Front: Ot Ştaba Verhovnago Glavnokomanduyuşago", *Kommersant*, 8 Yanvarya 1916, s. 1.
- "Kavkazskiy Front", *Armeyskiy Vestnik*, 26 Yanvarya 1916, s. 1.
- "Kavkazskiy Front", *Novoye Vremya*, 26 Yanvarya 1916, s. 2.
- "Kavkazskiy Front", *Listok Voym*, 4 Fevralya 1916, s. 1.
- "Kavkazskiy Front", *Armeyskiy Vestnik*, 4 Fevralya 1916, s. 1.
- "Kavkazskiy Front", *Armeyskiy Vestnik*, 28 Yanvarya 1916, s. 1.
- "Kavkazskiy Front", *Armeyskiy Vestnik*, 9 Fevralya 1916, s. 1.
- "Kavkazskiy Front", *Vestnik X Armiy*, 23 Fevralya 1916, s. 1.
- "Kavkazskiy Front", *Armeyskiy Vestnik*, 17 Marta 1916, s. 1.
- "Kavkazskiy Front", *Listok Voym*, 24 Marta 1916, s. 1.
- "Kavkazskiy Front", *Vestnik X Armiy*, 5 Aprelya 1916, s. 1.
- "Kavkazskiy Front", *Naş Vestnik*, 5 Aprelya 1916, s. 2.
- "Kavkazskiy Front", *Russkiy İnvaid*, 8 Aprelya 1916, s. 1.
- "Kavkazskiy Front", *Kavkaz*, 7 Aprelya 1916, s. 2.
- "Kavkazskiy Front", *Veçerneye Vremya*, 8 Aprelya 1916, s. 2.
- "Letopis Sobitiy", *Letopis Voym*, 5 Marta 1916, N: 81, s. 1304.
- "Na Çernom More", *Sibirskaya Jizn*, 29 Yanvarya 1915, s. 1.
- "Nemetskaya Peçat O Vzyatit Trapezunda", *Vestnik X Armiy*, 14 Aprelya 1916, s. 2.
- "Novosti Dnya", *Sibirskaya Jizn*, 22 Oktyabrya 1914, s. 2.
- "Novosti Dnya", *Sibirskaya Jizn*, 23 Noyabrya 1914, s. 2.
- "Morskoy Obzor", *Russkiy İnvaid*, 28 Oktyabrya 1914, s. 1.
- "Ofitsialny Çast", *Kavkaz*, 21 Fevralya 1878, s. 1.
- "Ot Ştaba Kavkazskoy Armiy", *Russkiy İnvaid*, 24 Dekabrya 1914, s. 1.
- "Ot Ştaba Kavkazskoy Armiy", *Russkiy İnvaid*, 17 Fevralya 1915, s. 1.
- "Ot Ştaba Kavkazskoy Armiy", *Armeyskiy Vestnik*, 19 Marta 1915, s. 2.
- "Ot Ştaba Kavkazskoy Armiy", *Veçerneye Vremya*, 13 Maya 1915, s. 2.
- "Ot Ştaba Kavkazskoy Armiy", *Veçerneye Vremya*, 16 Maya 1915, s. 2.
- "Ot Ştaba Kavkazskoy Armiy", *Den*, 4 Avgusta 1915, s. 1.
- "Ot Ştaba Verhovnago Glavnokomanduyuşago Vzyatiye Trapezunda", *Listok Voym*, 6 Aprelya 1916, s. 1.
- "Otkliki Vzyatiye Trapezunda", *Listok Voym*, 8 Aprelya 1916, s. 1.
- "Otkliki Vzyatiya Trapezunda", *Veçerneye Vremya*, 7 Aprelya 1916, s. 2.
- "Otkliki Vzyatiya Trapezunda", *Veçerneye Vremya*, 7 Aprelya 1916, s. 2.
- "Ovladeniye Trapezundom", *Naş Vestnik*, 14 Aprelya 1916, s. 5-6.
- "Padeniye Trapezunda", *Naş Vestnik*, 7 Aprelya 1916, s. 2.
- "Padeniye Trapezunda", *Kavkazskoye Slovo*, 17 Aprelya 1916, s. 2.
- "Telegramm", *Kavkazskoye Slovo*, 10 Aprelya 1916, s. 2.
- "Telegramma Gosudarya İmparatora Avgusteyşemu Glavnokomanduyuşemu Kavkazskoy Armiy", *Vestnik X Armiy*, 8 Aprelya 1916, s. 1.
- "Telegramma Gosudarya İmparatora Glavnokomanduyuşemu Kavkazskoy Armiyey Po Sluçayu Vzyatiya Trapezunda", *Armeyskiy Vestnik*, 10 Aprelya 1916, s. 1.

görsel

Akademik
Bakış

147

Cilt 17
Sayı 34
Yaz 2024

- “Turetskaya Voyna”, *Kavkazskoye Slovo*, 14 Aprelya 1916, s. 2.
 “Stremeniye Turtsiy K Miru”, *Kommersant*, 19 Aprelya 1916, s. 2.
 “Şvedskaya Peçat O Vzyatiy Trapezunda”, *Sibirskaya Jizn*, 10 Aprelya 1916, s. 2.
 “Vnutrennaya İzvestiya”, *Russkiy İnvaid*, 14 Aprelya 1916, s. 4.
 “Vzyatiye Erzuruma”, *Listok Voym*, 5 Fevralya 1916, s. 1.
 “Vzyatiye Erzuruma”, *Naş Vestnik*, 13 Fevralya 1916, s. 4.
 “Vzyatiye Trapezunda”, *Sibirskaya Jizn*, 14 Aprelya 1916, s. 2.
 “U Trapezunda”, *Sibirskaya Jizn*, 5 Aprelya 1916, s. 3.
 “Ukrepleniya Trapezunda”, *Vestnik X Armiy*, 24 Fevralya 1916, s. 1.
 “Uspesniye Boyi S Turkami”, *Veçerneye Vremya*, 28 İyulya 1915, s. 2.

Yayınlanmış Eserler

AKSOY, Volkan, “Trabzon’da Rus İşgali ve Muhacirlik (1916-1918)”, *100. Yılı Münasebetiyle I. Dünya Savaşı’nda Kafkas (Doğu) Cephesi Uluslararası Sempozyumu*, 25-27 Eylül 2014/Erzurum, s. 831-857.

AKSUN, Ziya Nur, *Enver Paşa ve Sarıkamış Harekatı*, Ötüken Neşriyatı, İstanbul 2005.

AYRAPETOV, Oleg, *Uçastıye Rossiyskoy İmperiy ve Pervoy Mirovoy Voynе (1914-1917): 1916 God Sverhnapryajeniye*, İzdatelstvo Kuçkovo Pole, Moskva 2015.

BAL, Mehmet Akif, “Trabzon’un Rus Donanmasınca Bombardımanı ve Bombardımanın Trabzon’a Etkileri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Kasım 2011, s. 545-576.

Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi Kafkas Cephesi: 3. Ordu Harekatı, Cilt II, II. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.

BONDARENKO, Vyacheslav, *Geroy Mirovoy Voym*, İzdatelstvo Molodaya Gvardiya, Moskva 2013.

BULGAKOVSKİ, Dimitri, *Velikaya Voyna V 1914, 1915, 1916 Godah: Vıdayuşiesya Sobitiya Na Puti Zaşıti Rossiy V Eyo Tselosti, Çesti i Dostoinstve*, Tipografiya Obşestva Rasprostrone-niya Religiozno-Nravstvennoye Prosveşeniy, Petrograd 1916.

ÇAKMAK, Fevzi, *Büyük Harpte Şark Cephesi Harekatı*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2011.

ÇAKMAK, Fevzi, *Birinci Dünya Savaşı’nda Doğu Cephesi Harekatı: 1935 Yılında Harp Akademisinde Verilen Konferanslar*, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 2005.

ÇAYKIRAN, Güzin, “Birinci Dünya Savaşı’nda Trabzon’un İşgali ve Müslüman Mültecilerin Durumu”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2021, Sayı 33, s. 123-150.

DOMNİN, İgor, *Voennaya Mısl ve İzgnaniy*, Voennyi Universitet Russkiy Put, Moskva 1999.

ELİSEYEV, Fedor, *Kazaki Na Kavkazskom Fronte: 1914-1917*, Voennoyeizdatelstvo, Moskva 2011.

KERSNOVSKİ, Anton, *İstoriya Russkoy Armiy: 1915-1917*, Tom 4, İzdatelstvo Golos, Moskva 1994.

KOLYUBAKİN, Boris, *Na Maloaziatskom Teatre Vsemirnoy Voym 1914-1915 g. g. Bağdads-kaya Jeleznyaya Doroga*, Tipografiya Nikolayevskiy Voennoy Akademiy, Petrograd 1917.

KORSUN, Nikolay, *Pervaya Mirovaya Voyna na Kavkazskom Fronte*, Voennoye İzdatelstvo, Moskva 1946.

MASLOVSKİ, Yevgeni, *Mirovaya Voyna Na Kavkazskom Fronte*, Knigoizdatelstvo Vozrojde-niye, Parij 1933.

NİKOLSKİY, Vladimir, *Sarıkamışskaya Operatsiya: 12-24 Dekabrsya st. 1914 Goda*, Peçatnitsa Drevne Bulgaria, Sofia 1933.

NOVİKOV, Nikolay, *Operatsiy Flota Protiv Berega Na Chernom More V 1914-1917 GG.*, Gosudarstvennoye Voennoye İzdatelstvo Narkomata Oboronı Soyuzı SSR, Moskva 1937.

ÖKSÜZ, Hikmet- VEYSEL Usta, “I. Dünya Savaşı Sırasında Rus Donanmasının Trabzon ve Çev-

resini Bombalaması", *Türkiyat Mecmuası*, Bahar 2014, Cilt 24, Sayı 1, s. 25-51.

PALEOLOGUE, Maurice, *Tsarskaya Rossiya Vo Vremya Mirovoy Voynu*, Gosudarstvennoye İzdatelstvo, Moskva-Petrograd 1923.

SADIGOV, Ramin, "Birinci Dünya Savaşı'nda Erzurum'un İşgali: Rus Basını ve Literatürüne Göre İşgalin Rusya'da ve Dünyada Yankılanması", *Osmanlı Araştırmaları*, IV (2020), s. 281-318.

SADIGOV, Ramin, "Rus Kaynaklarına Göre Sarıkamış Harekatı", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Ağustos 2019, Sayı 46, s. 279-302.

SADIK, Ramin, *Kısa Azerbaycan Tarihi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2022.

ŞAHİN, Enis, "İngiliz The Times Gazetesi'ne Göre Trabzon'un Ruslar Tarafından İşgali 1916", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2009, Cilt 7, Sayı 7, s. 117-140.

ŞİROKORAD, Aleksandr, *Rusların Gözünden 240 yıl Kıran Kırana Osmanlı Rus Savaşları: Kırım-Balkanlar-93 Harbi ve Sarıkamış*, Selenge Yayınları, İstanbul 2013.

ŞİŞOV, Aleksey, "Kavkazskiy Front", *Pervaya Mirovaya Voyna: Prolog XX Veka*, Red: Viktor Malkov, İzdatelstvo Nauka, Moskva 1998, s. 578-587.

ÜNAL, Levent, "Birinci Dünya Harbi'nde Erzurum'un Düşmesi Sonrası Meydana Gelen Gelişmeler ile Bölgede Cereyan Eden Muharebelerin Değerlendirilmesi", *100. Yılı Münasebetiyle I. Dünya Savaşı'nda Kafkas (Doğu) Cephesi Uluslararası Sempozyumu*, Erzurum: 25-27 Eylül 2014, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2015, s. 417-453.

ÜNALP, F. Rezzan, "Birinci Dünya Savaşı: 1916, Trabzon'un Ruslar Tarafından İşgali", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 13, Sayı 25, Yıl 2015, s. 39-64.

Extended Abstract

Since the beginning of the 18th century, Tsarist Russia, which made the policy of "descending to the warm seas" its official policy, made the conquest of the Caucasus region the main goal of its foreign policy in order to possess the trade routes passing through the south and the natural wealth of the south and to keep its rival England away from both the south and Asia. In order to realize this plan, Russia first annexed eastern Georgia to its empire and then occupied the Azerbaijani territories north of the Aras River with its military force in the early 19th century. Thus, it came very close to Anatolia and declared war on the Ottoman Empire in April 1828. With the outbreak of the war, Russia intervened in eastern Anatolia and managed to advance as far as Erzurum in 1829.

Russia entered Anatolia for the second time during its war with the Ottoman Empire in 1877-1878. On November 20, 1877, Russia occupied Kars and attacked Erzurum again. However, it failed to capture the city, and after the Ayastefanos Treaty signed on March 3, 1878, it took possession of Kars, Ardahan and East Beyazit in eastern Anatolia. When the Ottomans and Russia started to fight again during the First World War, they directly attacked Eastern Anatolia. Advancing in three directions, the Russian army headquarters carried out military operations with Erzurum at the center of the front, the Black Sea coast to its right and Van to its left. As a result of the operations carried out especially on the central line, on February 16, 1916, after the capture of Erzurum, he decided to capture Trabzon in order to meet the needs of his army in a shorter time and to prevent the supply routes of the Ottoman III Army.

In fact, Russia has repeatedly attacked Trabzon from the sea since the beginning of the war on the Caucasus Front. The first Russian attack on the city from the sea took place on November 17, 1914. In general, attacks on Trabzon from the sea continued throughout 1915. In order to distract the Ottoman army during its offensive on Erzurum in early 1916, the General Command of the Russian Caucasus Army sent orders to the troops east of the Black Sea to mobilize simulta-

neously. In this context, on January 24, 1916, the troops of General Vladimir Lyahov, commander of the Russian army on the Black Sea coast, also launched an offensive. The Russian forces launched joint attacks from land and sea and captured Pazar on March 4, Çayeli on March 5 and Rize on March 7. Then, the Russians, who reinforced the army on the Caucasian Front with the I. Caucasian and II. Kuban Plaston brigades on the Western Front, approached Trabzon about 15 kilometers on April 15, 1916.

As the Russian army approached Trabzon, the Ottoman forces abandoned the city on April 16, 1916. On the morning of April 18, the Greeks, worried that the city would be bombarded by Russian forces from the sea and land, sent a delegation to the Russian commander General Lyahov and informed him that there were no Turkish soldiers left in the city. Russian troops then entered Trabzon on Lyahov's orders.

Upon hearing the news of the occupation of the city, Tsar Nicholas II sent a congratulatory letter to the Caucasian governor, Grand Duke Nikolay Nikolayevich. While the capture of the city was celebrated in different cities of Russia, Swedish, British, German and Greek newspapers announced the capture of Trabzon by the Russian army to their readers with news and comments. The occupation of the city also caused great enthusiasm in Britain, Russia's ally. In general, Russia's success was recognized as the success of the allied states. Because they could not cross the straits in the Dardanelles, at least they found some consolation in Russia's success.

gor